

JAVNO ZDRAVLJE

Javno zdravlje predstavlja značajnu oblast zdravstva koja odlikava spremnost države i društva da obezbedi dobrobit za sve građane kroz unapređenje zdravlja i očuvanje zdrave životne sredine – faktora koji direktno utiču na zdravlje građana.

Koncept javnog zdravlja se s vremenom stalno menja, bivajući definisan u užem i širem smislu.

Koncept i definicije

Najstariju definiciju javnog zdravlja dao je Winslow još 1920 godine, prema kojoj je javno zdravlje nauka i umetnost preveniranja bolesti, produženja života, unapređenja fizičkog zdravlja i efikasnosti kroz organizovane napore zajednice za sanaciju okoline, kontrolu infekcija u zajednici, edukaciju individua o principima lične higijene, organizovanje zdravstvene službe za ranu dijagnozu i preventivnu terapiju bolesti i razvoj socijalnih mehanizama koji će obezbediti da svaka individua u zajednici ima standard života koji će joj omogućiti da očuva zdravlje.

Polazeći od te definicije, SZO je sačinila jednostavniju definiciju prema kojoj je javno zdravlje nauka i umetnost prevencije bolesti, produžavanja života i unapređenja zdravlja putem organizovanih napora društva

U američkom rečniku termina navodi se da je javno zdravlje nauka i praksa zaštite i unapređenja zdravlja u lokalnoj zajednici putem preventivne medicine, zdravstvenog vaspitanja, kontrole zaraznih bolesti, sanitarnog nadzora i praćenja ekološkog hazarda.

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti Republike Srbije pod javnim zdravljem se podrazumeva ostvarivanje javnog interesa stvaranjem uslova za očuvanje zdravlja stanovništva putem organizovanih, sveobuhvatnih aktivnosti društva usmerenih na očuvanje fizičkog i psihičkog zdravlja, odnosno očuvanje životne sredine, kao i sprečavanje nastanka faktora rizika za nastanak bolesti i povreda, koji se ostvaruje primenom zdravstvenih tehnologija i merama namenjenih promociji zdravlja, prevenciji bolesti i poboljšanju kvaliteta života.

Jednu od najuticajnih definicija javnog zdravlja predložio je Američki Institut za medicinu, ističući da je javno zdravlje ono što mi kao društvo zajedno činimo da bismo obezbedili uslove da ljudi budu zdravi. U te uslove spada širok spektar obrazovnih, ekonomskih i socijalnih faktora, kao i faktora životne sredine, koji su neophodni za dobro zdravlje.

Iz svega napred navedenog proizilazi da centralno pitanje javnog zdravlja predstavlja zdravlje populacije i da se taj cilj postiže opštim visokim nivoom zdravlja celokupnog društva, pre nego postizanjem najboljeg mogućeg zdravlja za nekolicinu. S obzirom na to, interesi javnog zdravlja se razlikuju od interesa medicine, koja je više usredsređena na pojedince i lečenje, nego na populaciju i prevenciju. Ključne razlike između medicine i javnog zdravlja prikazane su u tabeli 1.

Tabela 1. Ključne razlike u karakteristikama medicine i javnog zdravlja

Karakteristika	Medicina	Javno zdravlje
Primarni centar interesovanja	Zdravlje pojedinaca	Zdravlje populacije/zajednice
Primarna strategija za unapređenje zdravlja	Lečenje bolesti ili povrede sa sekundarnim isticanjem prevencije	Prevenција bolesti ili povrede
Kontekst i oblast intervencije	Medicinsko/hirurško lečenje; preventivne intervencije u okviru konteksta pojedinačnih profesionalnih disciplina sa fokusiranjem na jednu ili nekoliko tačaka uzročno-posledične veze	Bilo koje ili sve tačke uzročno-posledične veze, preventivni pristup koji nije određen profesionalnom disciplinom, već efektivnošću, celishodnošću, troškovima i socijalnom prihvatljivošću intervencija
Operativni kontekst	Delovanje putem privatnih praksi, klinika, bolnica, sa državnim direktivama, prvenstveno u smislu osiguranja kvaliteta	Delovanje u okviru državnog konteksta, zahtevajući reagovanje na zakonodavstvo, regulative i političke direktive

Izvor: O'Carroll PW, Yasnoff WM, Ward E, Ripps LH, Martin EL. *Public Health Informatics and Information System*. New York: Springer-Verlag 2003.

Javno zdravlje obuhvata širok opseg službi, ustanova, profesionalnih grupa, sindikata i nekvalifikovanih zanimanja. To je način razmišljanja, skup disciplina, institucija društva i način rada.

Šema: Sistem javnog zdravlja

Izvor: IOM. *The future of the Public's Health in the 21st Century*. Washington, National Academu of Science 2003

Od stručnjaka koji se bave javnim zdravljem zahtevaju se podrobna znanja iz epidemiologije i biostatistike, javnozdravstvenih aspekata genetike, mikrobiologije i zdrave životne sredine,

sprečavanja i suzbijanja zaraznih i nezaraznih bolesti, higijene i sanitarnih nauka, javnozdravstvenog zakonodavstva, promocije zdravlja i zdravstvenog vaspitanja, kao i organizacije i upravljanja zdravstvenom službom.

Razvoj javnog zdravlja

Principi i veštine javnog zdravlja poznati su i korišćeni su vekovima, iako se veruje da je ova disciplina nastala istovremeno sa industrijskom revolucijom u XIX veku, a da se naročito razvila i unapredila u XX veku.

Razvoj nauke i prakse javnog zdravlja može se pratiti kroz 4 faze:

- Higijenska faza (XIX vek)
- Individualistička faza (XX vek)
- Terapijska faza (četrdese godine XX veka)
- Novo javno zdravlje (druga polovina XX veka)

Prva (higijenska) faza vezuje se za pokret za poboljšanje higijenskih i sanitarnih uslova u nekoliko evropskih zemalja, koji je bio motivisan pogoršanjem zdravlja stanovništva usled industrijske revolucije. U to vreme veliki broj ljudi je živeo u gradovima bez odgovarajućih stambenih i sanitarnih uslova, što je dovelo do brojnih epidemija zaraznih bolesti i velikog porasta mortaliteta. Iz tog razloga lokalne vlasti su postavljale lekare na javne dužnosti, čiji je zadatak bio nadzor infektivnih bolesti i pružanje medicinske pomoći siromašnima. Ti gradski lekari se mogu smatrati prvim rukovodstvom javnog zdravlja na lokalnom nivou, a aktivnosti javnog zdravlja su prvenstveno bile usmerene na poboljšanje uslova u životnoj sredini.

U drugoj (individualističkoj) fazi, aktivnosti javnog zdravlja su usmerene na kontrolu mikroorganizama i unapređenje imunineta putem imunizacije.

Treća (terapijska) faza započela je otkrićem novih lekova (sulfonamidi, insulina terapija) početkom četrdesetih. U to vreme, s obzirom da je uspostavljena kontrola nad zaraznim bolestima, "staro javno zdravlje" počinje da gubi politički značaj, i državna sredstva se dominantno usmeravaju ka bolnicama i kurativnoj zdravstvenoj zaštiti. Takva praksa uzrokovala je enormno poskupljenje zdravstvene zaštite, koja nije rezultovala proporcionalnim poboljšanjem zdravstvenog stanja, pa je postalo jasno da se uslovi života, kao i ponašanje stanovništva ne smeju zanemariti i da je reorientacija institucija javnog zdravlja neophodna.

Četvrta faza označava se i kao "novo javno zdravlje". Ova faza započela je u drugoj polovini XX veka i još uvek traje, a temelji se na principima strategije "Zdravlje za sve". Razvoj ove faze uslovlila su pre svega saznanja o ograničenim efektima kurativne medicine i skupih tehnologija, kao i porast socioekonomskih nejednakosti i rizika po zdravlje. Novo javno zdravlje se bavi sistematskim pokušajima identifikovanja zdravstvenih potreba i organizacije sveobuhvatnih zdravstvenih službi. Suština javnog zdravlja je zdravlje populacije i iz tog razloga ono uključuje organizaciju osoblja i sredstava za obezbeđenje svih zdravstvenih službi potrebnih za unapređenje zdravlja, prevenciju bolesti, dijagnostiku i lečenje bolesti, kao i rehabilitaciju.

Novo javno zdravlje, pored klasičnih oblasti, nastoji da se bavi problemima koji se odnose na pravično korišćenje zdravstvenih usluga, ekologiju, javno-zdravstvenu politiku, povezanost zdravlja sa socijalnim i ekonomskim razvojem. Novo javno zdravlje definiše zdravlje kao ključnu investiciju za postizanje boljeg kvaliteta života u zajednici. U tom smislu, poseban značaj daje se ponašanju pojedinaca u životnoj sredini i uslovima života koji značajno utiču na ovo ponašanje.

Novo javno zdravlje se temelji na promociji zdravlja i primarnoj prevenciji, a instrumentalizuje se kroz timski i interdisciplinarni rad, multisektorsku saradnju, kao i sve oblike partnerstva.

Javno zdravstveni problemi se rešavaju na svim nivoima-nacionalnom, regionalnom i lokalnom, ali se najveća neposredna korist postiže rešavanjem problema u lokalnoj zajednici.

Funkcije javnog zdravlja

Američki medicinski institut kategorizuje osnovne funkcije u 3 glavne grupe:

- procena,
- razvoj politike i
- pouzdanost

Procena predstavlja obavezu rutinskog, redovnog i sistematičnog praćenja zdravstvenog stanja i potreba zajednice. Razvoj politike zahteva sveobuhvatne planove, strategije i taktike zasnovane na dostupnim saznanjima i prilagođene potrebama zajednice. Pouzdanost predstavlja garanciju za visoko-prioritetnu zdravstvenu službu na nivou pojedinca i zajednice čije postojanje obezbeđuje kvalifikovane organizacije i osoblje u državnom, privatnom i mešovitom, državno-privatnom vlasništvu.

Bazične javnozdravstvene funkcije su:

- Praćenje zdravstvenog stanja (identifikovanje problema)
- Dijagnostikovanje i istraživanje zdravstvenih problema i rizika po zdravlje
- Informisanje, obrazovanje i osposobljavanje ljudi za brigu o sopstvenom zdravlju
- Mobilizacija partnerstva u zajednici za identifikovanje i rešavanje zdravstvenih problema
- Razvoj politika i planova koje podržavaju međunarodne aktivnosti i aktivnosti u zajednici
- Jačanje zakona i regulative koja štiti zdravlje i obezbeđuje sigurnost
- Obezbeđivanje potrebne zdravstvene zaštite
- Obezbeđivanje kompetentnih javno-zdravstvenih kadrova
- Evaluacija efikasnosti, dostupnosti i kvaliteta zdravstvenih usluga
- Istraživanja novih pristupa i inovativnih rešenja za zdravstvene probleme zajednice

Na svom plenarnom zasjedanju 2000. godine, Sveamerička zdravstvena organizacija je na 10 bazičnih dodala još 2 funkcije:

- Kapacitet menadžmenta u organizovanju javnozdravstvenih sistema i službi i
- Umanjenje uticaja nesreća i vanrednih situacija na zdravlje

Literatura:

- Bjegović V, Grujić V. Vodič ka novom javnom zdravlju. Centar-Škola javnog zdravlja, Beograd, 2007
- Rečnik javnog zdravlja
- Dimitrijević Z. Novo javno zdravlje i uloga zavoda za javno zdravlje. Zdravstvena zaštita, Komora zdravstvenih ustanova Srbije – Beograd, 2007; 9-24
- Zakon o javnom zdravlju. Sl glasnik RS br. 72/09
- Detels R, McEwent J, Beaglehole R, Tanaka H, eds. Oxford Textbook of Public Health, 4th ed., Vol.1. New York: Oxford University Press 2002.
- WHO. New challenges for public health. Report of an interregional meeting. Geneva: World Health Organization 1996.p.2.
- Strategija javnog zdravlja Republike Srbije Sl glasnik RS br. 22/09